
RECENZE KNIH

Marková I.: *Dialogicality and Social Representations: The Dynamics of Mind*

Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 224 stran.

Kniha profesorky Ivany Markové přehledně zprostředkovává teorii sociálního vědění, kterou autorka buduje na podkladu teorie sociálních reprezentací a dialogičnosti (dialogicality) lidské mysli. Pro česky a slovensky psanou odbornou literaturu z oblasti sociální psychologie není teorie sociálních reprezentací již zcela neznámým pojmem. Termín dialogičnost lidské mysli však velkou neznámou být může. Autorka tímto pojmem rozumí kapacitu lidské mysli pojímat, vytvářet a komunikovat sociálně relevantní skutečnosti v pojmech „toho druhého — Alter“. V průběhu celé knihy je důsledně ověřována hypotéza autorky, zda dialogičnost — a s ní související myšlení v antinomiích (historické versus ahistorické, individuální versus sociální, synchronní versus diachronní) — je podmínkou *sine qua non* lidské existence. Klíčový pojem knihy poukazuje na fakt, že lidská mysl funguje v antinomiích, opozitech, protikladech, které jsou kulturně a sociálně konstruovány. Neexistuje Já bez Druhého, sebeuvědomění bez vědomí druhého, jedno determinuje druhé a jako červená linka se sociální psychologií vine vztah Ego–Alter, který je vytvářen v komunikaci, jež je naopak bez něj zcela nemyslitelná.

Přesto, respektive právě proto, různé kultury dokáží dialogičnost jako historicky a sociálně dotvářenou základní podmínku fungování lidské mysli konstituovat odlišnými způsoby. Exkurze do „různých světů“, například antiky a staré Číny, poskytují čtenáři barvitě příklady odlišných ontologií: monologické založené na interakcích striktně oddělených entit protikladů (Aristotelovská pravda a nepravda) a dialogické, která antinomie chápe ve vzájemné závislosti, jež se navzájem utvářejí a sami v sobě nesou zárodky svého opaku (monáda jing–jang). I termíny vědy jsou „naládovány“ teorií, která je utvářela. Rozhodujícím je způsob, jakým teoretické pojmy zaujmou pozice v rozlišujícím poli antinomií a forma utváření jejich vztahu. Filozofické prekoncepce a užívaný jazyk determinují procesy a výsledky myšlení a je zcela jiný pojem reprezentace, používáme-li jej v kognitivní psychologii jako mentální reprezentace, nežli v sociální psychologii známý koncept sociálních reprezentací (autorka důsledně používá plurál, který poukazuje na jejich mnohost). Lidská mysl je dle autorky vybavena kognitivní polyfází, a proto i v rámci vědeckého zkoumání existují tyto odlišné ontologie. Vzhledem k tomu, že za základ sociální psychologie staví komunikaci a sociální myšlení, každým dalším oddílem textu se stává

zřejmé, že právě dialogická ontologie je ukázána nejenom jako vhodná pro zkoumání sociálních a kulturních skutečností, ale i jako nosná teoretická koncepce a epistemologický přístup, které vlastní potenciál pro sjednocení nejenom sociální psychologie, ale i k vystavění produktivních mostů do oblastí sémiotiky, antropologie, lingvistiky a dalších disciplín humanitních věd.

Autorka knihu rozdělila do sedmi kapitol a již v úvodu přehledně vymezuje základní strukturu jí ověřované hypotézy dialogičnosti lidské mysli. Další kapitoly jsou pak postupným hloubkovým průzkumem jednotlivých aspektů zkoumaného problému: v první kapitole ukazuje, jak je koncept vědění kulturně založený na antickém hledání stability a jistoty a neumožňuje zahrnout změnu; v druhé kapitole ukazuje myšlení v antinomiích jako kulturně konstruované a pouze koncepce vzájemně závislých protikladů se ukazují mít potenciál k dialektickému pohybu. V následující kapitole procházíme vývojem klíčových témat (antinomií) v lingvistických přístupech; jednota myšlení a řeči je tématem čtvrté kapitoly společně se zásadní rolí tenze a konfliktu v procesu komunikace; v kapitole páté rozlišuje Durkheimovo pojetí kolektivních reprezentací a teorii sociálních reprezentací Moscoviciho, aby se v následujících kapitolách mohla věnovat dvěma základním pojmům Moscoviciho teorie – dialogické triádě či dynamickému sémiotickému trojúhelníku Ego–Alter–Objekt (Reprezentace) a generativní funkci témat, které z kulturně sdílených antinomií, jež se staly problematickými, vytvářejí strukturovaný obsah konkrétních sociálních reprezentací. Text jednotlivých kapitol je prostoupen nejenom půvabnými výlety do různých koutů historie sociálního vědění, ale i příklady z výzkumů aktuálních otázek současného světa. Pohyb v dlouhém časovém horizontu však není samoúčelný, ale dokládá nutnost vnést do sociální psychologie změnu (dialogičnost) jako důležité téma strukturující sociální myšlení, z důvodu učinit disciplínu schopnou dynamické sebeaktualizace vědění v proměnách globálně spojeného světa.

Marková představuje teorii sociálních reprezentací jako teorii sociálního vědění, která má sílu definovat celou oblast sociální psychologie díky sjednocující epistemologické síle dialogičnosti. Je příjemné, že český překlad knihy je připravován k publikaci.

PhDr. Roman Hytych

Tomáš Novák je brněnský manželský poradce, veřejnosti známý mj. více než deseti popularizačními publikacemi z oblasti psychologické a zejména partnerské problematiky. Jeho nová monografie, připravená ve spolupráci s Hanou Drinockou, je prací odbornou, která přináší cenný materiál jednak pro výchovnou práci s mládeží a jednak pro výuku psychologů a manželských poradců.

První část poskytuje návod k vedení *programované diskusní skupiny* v rámci výchovné práce převážně s mládeží. Autoři poskytují 55 krátkých příběhů s ukázkou diskuse u dvou z nich (situace, kdy dívka lhala rodičům o tom, kde byla večer, a situace, kdy si otec přečte erotický dopis od chlapce určený jeho 14leté dceři), včetně vnitřních úvah psychologa a sdělených komentářů. Kratičké příběhy slouží k navození diskuse o sexualitě, kouření, citovém životě, vztazích rodičů i prarodičů a dospívajících dětí, sourozenců a přátel.

Autoři doporučují přečíst příběh s problematickou situací a pak nabídnout *diskusi* k němu – buď hned se všemi členy skupiny najednou a nebo napřed s rozdělením členů skupiny do podskupin, jejichž závěry pak sdělí skupině zvolený mluvčí. Po vyjádření názorů účastníků je možno nabídnout *inscenaci problému*, pro niž se ve skupině vyberou vhodní představitelé. Inscenace se pak vyhodnocuje a hledají se účelná řešení dané situace.

Druhá část je nazvána *Metodika výuky poradenství pro studenty, odborníky a vzdělané laiky*. Obsahuje 56 rozsáhlejších skvělých kazuistik (příběhů), které pokrývají všechna hlavní témata manželské

problematiky. Kazustiky mají sloužit jako podnět k diskusi o problémech a možných způsobech jejich řešení. Mají formu dopisu poradci se žádostí o radu. Z toho u 36 z nich následují odpovědi nebo návrhy na řešení od studentů, u všech pak jsou nabídnuty „otázky k zamyšlení“. Kazustiky jsou velmi živé a „opravdové“, jakoby vzaté přímo ze záznamů poradce. Proto překvapí, že jsou ve skutečnosti „umělé“, že je pro účely výuky a výcviku připravili studenti podle pokynů autorů a že autoři je jen opravili a dali jim konečnou formu.

Témata příběhů se zabývají např. rozdíly v názorech a ve víře, rozdílností povah, konflikty s rodiči, nevěrou, rozvody, závislostí na alkoholu, hráčstvím, adopcí dítěte, financemi a rodinným hospodařením, výchovou dětí, workoholismem partnera, rozdílnými očekáváními a přáními do budoucna, zvláštnostmi osobnosti a žárlivostí. Kromě vzorových a podle mého mínění naprosto vzorných kazuistik uvedli autoři záměrně také tři ukázky toho, jak by kazuistiky vypadat neměly. V nich je mj. vylíčen nevhodný přístup poradce k problematice klientů.

Příručka má neocenitelnou didaktickou hodnotu a lze ji doporučit všem, kdo se profesionálně zabývají manželskou problematikou, manželským poradenstvím a manželskou a rodinnou terapií, nebo se na takovou činnost připravují, a všem, kdo učí studenty psychologie a dalších pomáhajících profesí.

Prof. PhDr. Stanislav Kratochvíl, CSc.

Praško J., Možný P., Šlepecký M. a kolektiv: Kognitivně behaviorální terapie psychických poruch

Praha, Triton, 2007, 1063 stran.

Po útlých, ale informativních nedávných publikacích A. Ellise a C. MacLarenové (Racionálně emoční behaviorální terapie) a A. T. Becka (Kognitivní terapie a emoční poruchy - obě vyšly 2005 v pražském nakl. Portál - Ellis a Beck jsou pokládáni za zakladatele kognitivní terapie), dostávají nyní zájemci o psychoterapeutickou teorii a praxi do rukou monumentální původní české dílo, které se svým rozsahem rovná klasickému, již překonanému, prameni behaviorální terapie F. H. Kanfera a jiných, S. Phillipsové: *Learning Foundations of Behavior Therapy* (1970). Předčí ho vývojovým aspektem tématu, který reprezentuje současný stav kognitivní psychologie. Znamená zásadní revizi behaviorismu, neboť v teorii kognitivně behaviorální terapie má již koncept chování komplexní obsah a výraznější vazbu na intrapsychické procesy. Původní behaviorální terapie byla ve své koncepční podstatě i praxi mechanisticko-behavior-

ristická (J. Wolpe 1966), dnešní kognitivně behaviorální terapie je ve své podstatě kognitivistická, tedy ve vztahu k behaviorismu šedesátých let nutně revizionistická, což znamená velký pokrok; společnou bází zůstaly principy učení, zejména sociálního. Nicméně řada problémů zůstala, zejména klíčová otázka kognitivistické teorie emocí – lze je chápat jen jako vzrušení plus interpretace situace, která vzrušení vyvolala? Je kognitivní interpretace a hodnocení, původní funkce emocí, totéž? Lze emoce rozpustit v kognitivních procesech?

Nesnadného úkolu teoretického úvodu do kognitivně behaviorální terapie (KBT) se podjali J. Praško a P. Možný, kteří KBT pokládají za „úspěšnou integraci dvou původně samostatných psychoterapeutických směrů – terapie behaviorální a terapie kognitivní“, vzniklou asi před dvaceti lety. V úvodu k celé knize pak Praško, Možný a Šlepecký za klíčový koncept KBT pokládají „jádrové pře-

svědčení a způsob jeho chování“, což je kognitivní zpracování situace a z toho vycházející behaviorální reakce na ni; zdrojem psychických poruch je pak deformované kognitivní zpracování situací. Důležité a sympatické je konstatování, že: „Ideálem psychoterapie by ovšem ani v budoucnosti neměla být nějaká jednotná, všezahrnující integrativní psychoterapie s jednotnou teorií a především s jednotnou praxí. Na to jsou psychické poruchy příliš

rozmanité a terapeuti i klienti příliš rozdílní“. Dílo má dvě části: první podává teoretické základy KBT, praktické zásady hodnocení a způsoby terapie, druhá praktické uplatnění teorie a zásad v terapii jednotlivých kategorií psychických poruch. V tomto směru se dílo nepochybně stane významnou učebnicí.

Prof. PhDr. Milan Nakonečný

Schütz A.: Je selbstsicherer, desto besser ? Licht und Schatten positiver Selbstbewertung
Weinheim-Basel Beltz, 2005, 141 stran.

V posledním desetiletí narůstá v anglicky i německy publikované psychologické literatuře počet prací zaměřených na různé aspekty strukturování a fungování sebejá („Selbst“, „Self“). Sebehodnocení (oceňování hodnoty sebe sama – „Selbstbewertung“, „Selbstwertschätzung“) patří k jednomu z nejdůležitějších aspektů této problematiky, protože zakládá vlastní jádro sebejá, sebe-pojetí, které je výsledkem sebehodnocení. Nárůst odborné literatury k tématice sebejá vychází patrně z poznatku, že tento koncept je klíčový pro pochopení lidské, ego-centricky založené psychiky. Bez porozumění struktuře a dynamice lidského ega (sebejá) není možná jen obecná psychologie (ego-vztažné psychické procesy a ego-vztažná psychologie osobnosti), ale také zejména praxe klinické psychologie. V české psychologické literatuře patří zatím původní i přeložená ego-psychologie (pojmu ego a sebejá tu používáme v ekvivalentních významech) k nedostatkovému zboží.

Kniha prof. A. Schützové z Technische Universität Chemnitz patří v množství literatury o ego-psychologii k tomu nejlepšímu, a to nejen proto, že je zajímavě napsaná, ale také proto, že přesvědčivě zdůrazňuje význam sebehodnocení v duševním životě. Spokojenost či nespokojenost se sebou samým, přeceňování či podceňování svých schopností a možností patří k základním činitelům rela-

tivně bezporuchového i poruchového chování. Pro širokou veřejnost velmi přístupným způsobem podává kniha základní psychologické poznatky o podstatě sebehodnocení, analyzuje různost jeho pojetí, připomíná, že podnět k přijetí tohoto konceptu v psychologii dal již W. James (1890) a dospívá k pojetí, že sebehodnocení vyjadřuje subjektivně nahlížený poměr osobních úspěchů k aspiracím. Obecné pojetí sebe sama („Allgemeines Selbstkonzept“) tvoří hierarchii s řadou dílčích složek („faset“), výkonovou, sociální, fyzickou a emocionální, přičemž např. složku fyzického sebe-pojetí tvoří schopnosti a zjev, sociálního sebe-pojetí přátelé a kolegové atd. Podrobně jsou analyzovány prameny sebehodnocení, podmínky jeho stability a instability, jeho vývoj, rozdíly mezi oběma pohlavími, vliv kultury na sebehodnocení, vliv sebehodnocení v sociálních vztazích, jeho vliv na výkon, jeho různé formy a další vztažná témata. Výklad směřuje k pojednání o sebe-přeceňování (s pojednáním o narcismu a dalších formách) a k otázce, kdy se sebehodnocení stává problémem.

Poměrně útlá kniha by pro svůj bohatý a podnětný obsah, ale i jako uvedení do ego-psychologie, byla vhodná k překladu do češtiny.

Prof. PhDr. Milan Nakonečný

Leuner H.: Katatymně imaginativní psychoterapie
Praha, Portál, 2007, s. 247, doporučená cena 449 Kč.
ISBN 798 – 80 – 7367 – 248 – 5

Hlavním autorem recenzované publikace je německý psychiatr a hlubinně orientovaný psychoterapeut Hanscarl Leuner (1918 – 1996). Knižka, která je něčím mezi příručkou a učebnicí, byla přeložena do více jazyků, nyní i do češtiny, vydání je aktualizováno a rozšířeno o druhý dodatek (viz níže uvedený obsah publikace) Eberhardem Wilkem.

Původní metoda, jejímž autorem je autor knihy, se nazývala katatymní prožívání obrazů, někdy také symbolické drama, a vznikla v 50. letech minulého století. Nyní je nazývána katatymně imaginativní psychoterapií (KIP) a je rozhodně nejpracovo-

vanější technikou řízeného snění a její zastánci ji dnes považují za samostatnou psychoterapeutickou školu. Rozšířena je zejména v německy mluvících zemích, u nás pak zaštiťuje vzdělávání, výcvik a supervizi Česká společnost pro KIP (ČSKIP), na Slovensku Slovenská společnost pro KIP (SSKIP).

Tato odkrývající (hlubinná a dynamická) terapie teoreticky čerpá zvláště z psychoanalýzy S. Freuda (1856 – 1939), analytické psychologie C. G. Junga (1875 – 1961) a vychází z předpokladu, že v obsazích denních snů se projevuje na symbolické úrovni předvědomí, nevědomí a vnitřní konflikty.

Během terapie se pak zpracovává patogenní dynamika vnitřního života pacienta. Katatymně imaginativní psychoterapie je indikována zejména u nemocných, kteří byli tradičně nazýváni neuroticky, osobami trpícími charakterovými neurózami, u psychosomaticky nemocných a nověji u pacientů s posttraumatickou stresovou poruchou. Nejúčinnější je u osob s rozvinutou introspekci a imaginací, kteří na tento léčebný přístup příznivě reagují. Forma léčby je nejčastěji individuální, ale může úspěšně probíhat také ve skupině i jako párová a rodinná terapie. Trvá řádově desítky hodin, avšak lze ji užít i jako terapii dlouhodobou.

Kniha je rozčleněna do 23 kapitol, následuje exkurz a dva dodatky. Zcela závěrem pak nalezneme literaturu a doplňující literaturu s převládajícími německými tituly.

Kapitoly jsou následující: (1) Úvod do katatymně imaginativní psychoterapie (KIP) a předpoklady jejího využití. (2) Základní principy. (3) Terapeutická technika – metodické kroky. (4) Terapeutická technika – demonstrace KIP u pokusné osoby. (5) Terapeutická technika – demonstrace KIP u pacientky. (6) Standardní motivy základního stupně: první standardní motiv louka. (7) Druhý standardní motiv: potok. (8) Třetí standardní motiv: hora. (9) Třetí standardní motiv: hora – pokračování. (10) Oba zbývající standardní motivy základního stupně – dům a kraj lesa se symbolickými figurami. (11) Intervenční techniky základního stupně. (12) Zahájení terapie. (13) Úvod, časová struktura a průběh terapeutického sezení. (14) Vedení a strukturování denního snu I. (15) Doprovázení a strukturování denního snu II. (16) KIP pomáhá řešit problémy všedního dne. (17) Kreativní rozvoj a asociativní postup. (18) Asociativní pasáž a fragmentární forma. (19) Asociativní postup a věková regrese. (20) Bezkonfliktní scény a aktivace zdrojů. (21) Faktory terapeutického působení KIP. (22) Přenos a protipřenos v KIP. (23) Indikace a kontraindikace základního stupně.

V části nazvané Exkurz nalezneme přehled dalších směrů vývoje KIP, v Dodatku I je pojednáno o středním a nejvyšším stupni KIP, v Dodatku II, jehož autorem je Eberhard Wilke, jsme seznámeni s rozšířenou indikací KIP a zejména s jejím významem v terapii traumatu.

Recenzovaná kniha Katatymně imaginativní psychoterapie je napsána systematicky, didaktičnost publikace je umocněna četnými kazuistickými zlomky a příklady z praxe. Velmi pěkně se čte a je naprosto srozumitelná - což svědčí pro chvaly-hodnou překladatelskou práci.

Recenzent si dovolí krátkou osobní vzpomínku: Hanscarl Leuner se zabýval také vědeckým a terapeutickým využitím halucinogenů, konkrétně LSD, a tuto léčbu nazval psycholytickou terapií. Někdy počátkem šedesátých let minulého století pobýval u něho na stáži v Göttingen psychiatr a hlubinný psychoterapeut Milan Hausner, jenž pak společně s psychologem a psychoanalytikem Zbyňkem Havlíčkem (a dalšími spolupracovníky) vytvořili v tehdejší Psychiatrickém oddělení KÚNZ v Sadské u Nymburka, v polovině 60. let, zcela ojedinělý komunitní léčebný systém, v rámci kterého byla poměrně v širokém rozsahu aplikována vybraným pacientům LSD. Ještě počátkem 70. let minulého století se zde při léčbě užívaly rutinně hlubinné psychoterapeutické postupy, včetně psycholytické terapie, a není pochyb o tom, že byly inspirovány právě Hanscarl Leunerem a katatymním prožíváním obrazů.

Vydání knížky Katatymně imaginativní psychoterapie je třeba rozhodně uvítat, neboť čtenáře názorně informuje o zajímavém psychoterapeutickém přístupu, jenž je dokonale propracován. Zájemci u nás mají již možnost se v katatymně imaginativní psychoterapii vzdělat a prodělat akreditovaný výcvik – k prospěchu a užitku sobě i svých pacientů.

Prof. PhDr. Jan Vymětal